

ORGANITZACIÓ INTERNA DE LA CIUTADELLA IBÈRICA DE CALAFELL EN EL SEGLE III aC. RESULTATS DE LES CAMPANYES 1991 A 1995

**RAMON BRUGUERA RIERA
JORDI MORER DE LLORENS
JOSEP POU VALLÈS
JOAN SANMARTÍ GREGO
JOAN SANTACANA MESTRE**

La posada en marxa dun projecte de condicionament del poblat ibèric d'Alorda Park o les Toixoneres, que incloïa la reconstrucció in situ d'alguns recintes, va motivar la intervenció arqueològica en extensió de l'espai intramuralles. Les excavacions realitzades entre els anys 1991 i 1995 van posar al descobert un conjunt d'edificis de diferents mides i amb diferent nombre de recintes que s'articulaven al voltant de carrers amb una distribució més o menys ortogonal. Aquesta distribució interna del poblat en el segle III aC, poc abans del seu abandonament i destrucció, és el que, de forma preliminar, presentem en aquest treball.

ORGANITZACIÓ INTERNA DE LA CIUTADELLA IBÈRICA DE CALAFELL EN EL SEGLE III aC. RESULTATS DE LES CAMPANYES 1991 A 1995

1. INTRODUCCIÓ

Entre els anys 1991 i 1995 s'han desenvolupat al poblat d'Alorda Park o les Toixoneres de Calafell campanyes successives d'excavació que han posat de manifest, per primera vegada, la planta general del conjunt urbanitzat i l'evolució d'alguns sectors. Com sigui que la informació arqueològica acumulada és molt gran, tant pel que fa a les estructures arquitectòniques com al material moble, la publicació dels resultats científics necessàriament s'haurà d'esperar encara uns anys, i més tenint present que no s'ha processat en el moment de redactar aquest text la totalitat del material arqueològic exhumat en les cinc campanyes esmentades. També cal afegir que no tots els recintes delimitats fins avui han estat excavats fins al nivell de roca. Malgrat aquestes limitacions, creiem que pot ser útil donar una visió provisional de l'organització interna d'aquest jaciment arqueològic, tot resumint la multitud d'observacions que s'han fet mentre es desenvolupaven els treballs.

2. DESCRIPCIÓ DE LES CAMPANYES D'EXCAVACIÓ

Al llarg d'aquestes cinc campanyes s'ha anat posant de manifest —com ja se sospitava en campanyes anteriors— que el jaciment té

una evolució llarga i complicada, que ja va ser objecte d'un primer intent d'anàlisi en el Seminari de Mataró sobre el poblament ibèric a Catalunya.⁽¹⁾ Pel fet que els treballs d'excavació d'aquests darrers anys s'han desenvolupat més cercant l'extensió del jaciment que no pas aprofundint en les seves fases inicials, en aquest treball ens limitarem a exposar i comentar la tercera de les fases arqueològiques definides en l'esmentat seminari, és a dir, la que ocupa d'una manera central el segle III aC.

La campanya d'excavació de 1991 es va centrar en l'angle nord-occidental del jaciment, i va permetre definir un gran edifici format pels recintes AO, AN, AQ i AR. Des del punt de vista arquitectònic és clar que es tracta d'un conjunt unitari, o unitat habitacional, del qual no en coneixem encara l'evolució, però que és evidentment un element singular tant pel que fa a les dimensions —més de 200 m²— com pel que fa a la qualitat de la construcció. En tot cas, és un poderós edifici adossat a la muralla. La campanya de l'any següent, 1992, entre altres sectors va permetre intervenir en un conjunt de recintes situats a llevant de l'anterior. Són els recintes AE (començat l'any 91), AR', AS, AT, AU i AV.

La campanya de l'any 1994 va intervenir en el sector subsegüent a l'est dels conjunts descrits; encara que, aparentment, es van excavar més de dotze recintes, en realitat sembla clar que es tracta només de dos grans conjunts habitacionals diferents; així, interpretem que el recinte AG, BM, BO, BN i, tal vegada, AW podien haver format una sola casa, mentre que els recintes AI, AH, BR, BQ, AB, AC i BS en formarien una altra, molt més complexa. Cal fer notar que aquests dos conjunts o cases també estan adossats a la muralla, la paret posterior de les quals era el parament intern de la fortificació. En aquesta mateixa campanya es va excavar un sector situat al sud d'aquests dos recintes. En part, aquest sector havia estat ja intervintut en la primera campanya d'excavació del jaciment, i els resultats arqueològics van ser tan pobres que no permeten definir amb seguretat si es tracta d'un sol conjunt habitacional o de dos. Es tracta dels recintes H, BI, BJ i BU.

Finalment, durant la campanya de 1995 es van excavar els recintes AD i BT, el qual, juntament amb el V, sembla que haurien format un sol conjunt. En aquesta campanya s'excavaren també els carrers CF, CD, CE i CU.

En conclusió, es pot dir que les campanyes esmentades han permès conèixer fonamentalment la part septentrional del conjunt arqueològic, a la qual hi hauríem d'afegir l'excavació feta extramurs en les campanyes de 1993 i 1995 i que han permès identificar la pedra-fossat de la muralla i les estructures primitives que permeten entreveure com era la gènesi i la primera fase del poblat.

La meitat meridional de l'assentament, és a dir, la que està al sud dels carrers CE-CU, és la que havia estat excavada durant les primeres campanyes, és a dir, de 1983 a 1988 i que, en part, han estat ja publicades. Amb tot, el sector sud-oriental de l'assentament va ser excavat en la campanya de 1992 i, en realitat, les estructures exhumades no pertanyen a la fase ibèrica del segle III que ara comentem, ja que el sector va ser reedificat durant els primers anys de la conquesta romana. Forma part de la quarta fase de l'assentament. Les estructures ibèriques subjacents ens són desconegudes en la seva pràctica totalitat. La campanya de 1995 va afectar únicament els carrers CB i CC d'aquest sector.

3. L'ASSENTAMENT EN EL SEGLE III aC

3.1. La xarxa viària

En el segle III aC la xarxa viària està organitzada a partir de tres carrers orientats en direcció est-oest (CF, CU-CE i CB) i altres dos orientats en direcció nord-sud (CA i CC-CD); cal afegir a això possiblement una plaça o espai obert situada a partir de la confluència dels carrers CA i CE.

3.2. El sistema defensiu

El conjunt defensiu de l'assentament, a les darreries del segle III aC, presentava, sens dubte, l'aspecte d'una barrera que delimitava clarament la península on s'assenta el poblat. Dues torres, AF i Y-Z, flanquejaven la muralla pel centre i la part de llevant, mentre que la part occidental estava ocupada pel gran edifici ja esmentat AO, AN, AQ i AR. Aquesta muralla havia sofert diverses reformes consistents

fonamentalment en folres exteriors i torres.⁽²⁾ El fossat que precedia la muralla pel costat septentrional, el qual havia estat excavat presumiblement per extreure pedra per aixecar alguna de les fases de la muralla —versemblantment la torre AF, datada de mitjan s. V aC—, estava ja reomplert en gran part, ja que a la part baixa s'hi havien dipositat diversos nivells datats del s. IV aC; aquest procés de rebliement es va anar completant amb diferents abocaments produïts al llarg del segle III i fins a principis del segle II aC. El caràcter d'abocador que va tenir el fossat en aquest dilatat espai de temps es fa palès per la natura dels materials inclosos en aquests nivells de farciment, que són fonamentalment ceràmiques i deixalles de menjar, que van des de tellines a ossos de cavall.

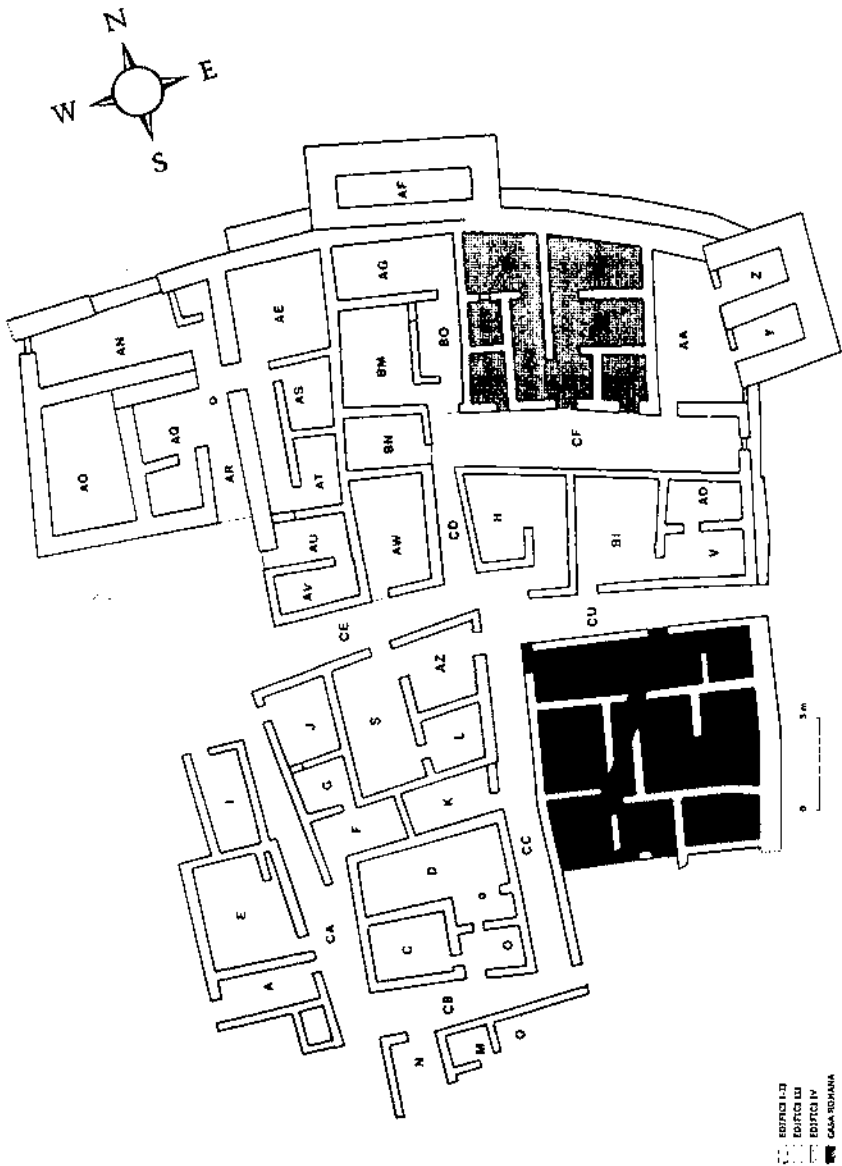
Es pot concloure, doncs, que al davant de la muralla hi havia un espai obert sense elements defensius afegits, si no és que s'hi van col·locar estructures de fusta o similars. L'única porta coneguda que estava en ús en aquest moment és la que s'obria al costat sud-occidental de la muralla i donava accés al carrer CU.

3.3. Consideracions entorn dels edificis del sector nord

Durant el segle III aC, els recintes annexos al parament interior de la muralla s'agrupen en tres grans edificis. El primer el formen els recintes AN, AO, AQ, AR, AR', AE, AS, AT, AU i AV (casa I-II). És possible que, en un primer moment, aquesta gran construcció estigués dividida en dues cases, formades respectivament pels recintes AR-AQ-AO-AN (casa I) i AR'-AU-AT-AS-AE (casa II). El segon està compost pels recintes AG-BM-BO-BN i potser AW (casa III). El tercer, finalment, és format pels recintes AI-AH-BR-BQ-AB-AC-BS (casa IV). Tots aquests edificis tenen en comú el fet d'estar articulats a partir de corredors (AR, AR', BO i BQ) que donen accés a les diferents habitacions. El fet que en un d'aquests corredors (recinte BO) hi hagués un forn de pa fa pensar que almenys en algun cas podien haver estat descoberts.

3.3.1. La casa I-II

La casa I-II és un conjunt de grans dimensions (uns 240 metres quadrats de superfície total, incloent els murs, excepte la muralla), d'estructura molt complexa i amb parets a vegades molt gruixudes

(fins a 110 cm), sens dubte pensades per sostenir un o diversos pisos. En aquest sentit, cal dir que en els nivells d'enderroc del recinte AN varen aparèixer clares evidències de l'existència d'una segona planta, com ara fragments d'un paviment realitzat amb calç barrejada amb petits fragments de ceràmica, molt semblant a l'*opus signinum*, així com restes d'arrebossat de color blanc amb decoracions de color gris, realitzades aparentment amb cendres.

En algun moment del segle III aC les portes que comunicaven el corredor AR amb el corredor AR' i amb el recinte AU es van tapiar. L'explicació d'aquest fet pot ser tant que aquestes habitacions quedessin anul·lades com que tinguessin un accés zenital, la qual cosa és perfectament plausible tenint en compte l'existència del pis superior abans esmentat. De fet, és possible que el tapiat d'aquestes portes assenyali el moment d'unificació de les cases I i II, ja que amb ell s'elimina la possibilitat d'un accés independent als recintes més orientals del conjunt.

Aquest edifici, el qual, comptant l'existència d'un pis, podria haver assolit els 500 m², és el més gran descobert al jaciment. Aquest fet, la presència d'una gran plaça davant la porta de l'edifici —destinada tal vegada a funcions de representació— i també l'existència de sòlides pavimentacions i revestiments de paret decorats en el pis superior —on devia situar-se l'àrea residencial— fan pensar que es tractava de la residència d'un cabdill i, conseqüentment, que es tractava d'una mena de «palau».⁽³⁾ Dissortadament, la inexistència de materials mobles *in situ* fa molt difícil precisar quines eren les activitats pròpies de cadascun dels recintes que el componen, la qual cosa ens priva d'una de les claus fonamentals de la interpretació. En aquest sentit, l'únic que es pot dir és que la presència de nombrosos pesos de teler al recinte AN fa pensar que, en aquest lloc, es concentrava l'activitat tèxtil de l'assentament, ja que en cap altre indret de l'assentament no s'han trobat evidències clares de la presència de telers.⁽⁴⁾

Pel que fa als paral·lels arquitectònics, cal dir que ni a Catalunya ni a la resta de la península Ibèrica hi ha cap construcció tipològicament assimilable a la que ara ens ocupa. Ara bé, l'existència de grans construccions que poden haver tingut funcions palacials ha estat assenyalada en els darrers anys en diferents punts de la península Ibèrica, com ara el de Cancho Roano, a Zalamea de la Serena (Badajoz) (ALMAGRO-GORBEA, DOMÍNGUEZ, LÓPEZ-AMBITE, 1990, p. 290-291), inter-

pretat originalment com a palau-santuari i en el qual s'ha volgut veure una àrea privada destinada a sala de banquet, una àrea de magatzem i una planta alta de funcions desconegudes, o el de la Bastida de les Alcuses (DÍES, ÀLVAREZ, 1998).

Pel que fa a jaciments extrapeninsulars, cal esmentar els jaciments etruscos d'Acquarosa (Viterbo) i el de Murlo (Siena), ambdós fets, o refets, al segle VI aC. Mentre el jaciment de Murlo és un palau aïllat, que s'articula al voltant d'un pati, el d'Acquarosa es localitza dins d'un poblat habitat, raó per la qual és més petit. En aquest cas, els autors identifiquen en el palau l'àrea de banquet i la fossa destinada a les cèndres dels sacrificis. El palau té pròxim un edifici religiós, i el model resultant no és gaire diferent al del poblat d'Alorda Park o les Toixoneres.⁽⁹⁾

També amb una cronologia anterior, de la segona meitat del segle VI aC, trobem un altre edifici singular excavat a Braida, a la Lucània, i un a Cavallino, a l'Apúlia. En aquest darrer, els elements singulars no són només les dimensions, sinó també les decoracions fetes amb pedra, elements que, segons Torelli, podrien permetre la identificació del conjunt com el palau d'un basileu o petit monarca.

L'edifici del poblat de les Toixoneres no té l'entitat i les dimensions dels esmentats a Etrúria, a Apúlia o a Lucània, però cal tenir present diversos factors. En primer lloc, en el nostre cas l'edifici forma part d'una autèntica ciutadella, amb molts recintes annexos. En segon lloc, el grau de desenvolupament de l'aristocràcia gentilícia és molt diferent del d'Itàlia. Finalment, desconeixem l'organització interna de l'edifici al segle VI aC, ja que encara no s'ha excavat en profunditat.

3.3.2. *La casa III*

Ai costat oriental del conjunt descrit hi ha un altre conjunt format fonamentalment pels recintes AG, BM i BO, junt amb els annexos BN i, potser, AW. Es troben situats just al sud de la torre AF i ocupen una plataforma d'uns 70 m² si considerem només els tres primers espais.

El recinte AG, un cop extretes les capes d'enderroc que el cobrien, disposava d'una banqueteta de maçoneria, aparentment esglaonada, que s'adossava a la muralla. Els recintes BO i BM tenien un paviment que presentava una clara continuïtat amb el recinte anterior, per la qual cosa se'n va deduir la unitat del conjunt.

Entre finals del segle III i principis del segle II aC s'han detectat en aquesta zona dues fases d'ocupació; durant la primera fase, l'accés als recintes es feia a través del passadís BO, el qual arribava fins a la muralla i disposava d'una rasa de desguàs, mentre que el recinte BM i una part del recinte AG formaven un únic espai d'uns 30 m². Un banc corregut esglaonat estava adossat al parament intern de la muralla i ocupava tota l'amplada del recinte, al qual s'accedia mitjançant dues portes laterals; la capçalera de l'habitació estava presidida per una estructura prismàtica feta amb tovots. La presència al voltant d'aquesta estructura, així com de la banqueta, d'una fina capa de cendres podria ser indicatiu que es trobaven revestides amb planxes de fusta.

Des d'un punt de vista arquitectònic sembla que ens trobem amb una construcció formada per dos o més recintes que tenen un passadís com a eix estructurant, ja sigui aquest un espai cobert o no.

Durant la segona fase, el recinte BM disposava d'una llar de foc que es va poder datar en la segona meitat del segle III aC gràcies a la presència de ceràmica campaniana A i del taller de les petites estampilles, mentre el recinte AG estava relacionat amb la banqueta esglaonada esmentada. L'accés a aquests dos recintes es feia a través del passadís BO, on hi havia un forn probablement relacionat amb un nivell d'empedrat datat també de finals del s. III-principis del II aC.

3.3.3. La casa IV

El tercer edifici, de més de 80 m², està format per un doble passadís, articulat a banda i banda d'una paret orientada nord-sud que s'entrega a la muralla, de manera que es creen tres espais ben diferenciats a cada costat. Els recintes de la banda occidental —AH, AI i BR— disposaven d'una única llar de foc que ocupava la part central del recinte AI. Els recintes AH i BR havien tingut accessos independents, ja que mentre l'AH tenia l'entrada a través del BI, al BR s'hi arribava directament des de l'exterior. Aquesta distribució de la casa devia ser així a les darreries del segle III aC, encara que la circulació general del sector havia estat diferent en un moment immediatament anterior. Crida l'atenció que el petit recinte AH, en el moment previ a l'abandonament del conjunt, presentava la seva única porta d'accés tapiada, sense que es pogués verificar si tenia un accés zenital o bé era un recinte anul·lat. Aquest fet, juntament amb la

presència de tres cranis complets de gos llop, ha fet pensar en possibles usos rituals sense que aquest extrem pugui ser demostrable.

L'altra banda de la casa presenta també sengles habitacions arrencades al llarg del passadís, AB i AC. Aquesta darrera estava proveïda d'una llar i d'una banqueta; un tercer recinte —BS— simètric a BR presentava probablement un accés directe des del carrer, encara que aquest detall no pot ser afirmat categòricament a causa del mal estat en què es trobava aquesta àrea del poblat.

Cal dir que, tot i no conèixer aquest sector en profunditat, les estances AI, AH, BQ i BR sí que han estat excavades fins a la roca i d'aquests treballs se'n desprèn que o bé aquest espai va ser netejat a fons abans de bastir-hi l'edifici ara comentat, o bé es va edificar sobre un rocallís lliure de construccions, per la qual cosa la casa té un aspecte planificat i simètric.

4. CONCLUSIONS SOBRE EL SECTOR NORD

En primer lloc, a qualsevol que analitzi l'estructura d'aquests edificis del sector nord se li fa evident que responen a una idea prou complexa d'estances articulades a una banda o a l'altra d'un passadís simple o doble, que al llarg de la centúria van sofrir petites modificacions que no van alterar la unitat de cada un dels conjunts. És possible que els corredors que articulen els edificis I-III del segle III aC fossin en fases precedents petits carrerons que permetessin l'accés a la muralla, connectant amb el pas de ronda mitjançant escales de fusta, tal com suggereix el petit recambró del recinte AN, que podria ser una caixa d'escala.

En segon lloc, cal destacar el fet que es tracta de tres unitats constructives de gran superfície, que cobreixen la totalitat de la cara interna de la muralla septentrional, que era probablement el sector més important de la fortificació. Almenys una d'aquestes cases (casa I) donava accés al pas de ronda a través del seu pis superior. Un altre aspecte important és l'existència de petits recintes (BN, BR i BS) oberts als carrers, integrats en els grans conjunts, però que no tenen accés directe des d'aquests. Es tracta, probablement, d'àrees de servei vinculades a aquestes grans cases.

5. CONSIDERACIONS ENTORN DEL SECTOR SW

Encara que aquesta part del jaciment queda fora de l'objectiu del present treball, durant les campanyes esmentades es va intervenir en un recinte i carrers d'aquest sector. Concretament es va excavar el recinte AZ i els carrers CC, CB i CE.

Aquest sector, al llarg del segle III aC, presentava un aspecte dens i atapeït de construccions. El sector s'estructurava a l'entorn de quatre eixos viaris o carrerons (CA, CC, CE i CB). Es tracta de vies de pas estretes que s'eixamplen en alguns punts. Les construccions a l'interior del sector delimitat per aquests carrers es van anar densificant al llarg del segle III aC a partir dels conjunts S-L-AZ i C-D-O (bastits a mitjan segle V aC), però potser el procés ja s'havia anat iniciant durant la segona meitat del segle anterior. És en aquest moment quan es construeixen els recintes G i J, situats a l'oest del conjunt S-L-AZ, ocupant un espai que en el període anterior no estava edificat. En el recinte J hi va haver un petit forn per fer calç. Sobre l'espai situat entre els conjunts S-L-AZ i C-D-O, que fins aleshores havia estat un carrer, es construeixen al segle III aC els recintes K i F; aquest darrer es comunicava amb el recinte G a través d'una petita porta. Dels recintes que delimiten pel sud el carrer CB (M, N i Q), tan sols sabem que van estar en ús al llarg del segle III aC i la seva construcció és possible que es remunti al segle anterior.

Quant a les construccions de la part sud-occidental de l'assentament, a l'altre costat del carrer CB, cal dir que el seu coneixement queda seriosament compromès a causa de la destrucció d'una part del jaciment per la urbanització veïna a principi dels anys vuitanta, la qual cosa fa impossible la reconstitució de la planta de conjunt d'aquest sector. Pel que fa al recinte A, el qual al llarg del segle IV aC havia tingut una funció de caire cultual, durant el segle III aC passa a tenir un ús domèstic. En el recinte E, que al llarg del segle III aC devia ser un espai descobert, hi va haver durant un temps un forn de calç, i més tard es va convertir en un espai utilitzat com a abocador.

6. CONSIDERACIONS ENTORN DE L'ETAPA ROMANA REPUBLICANA: UNA INSTAL·LACIÓ PRECÀRIA

Al sud-est del jaciment, com ja s'ha dit, es va identificar un conjunt de restes de grans dimensions, limitat pel costat oriental per la muralla de tancament de la ciutadella, mentre que per la banda de ponent es mantenia una via de pas, la CD, delimitant d'aquesta manera el que sembla haver estat un sol i gran edifici, del qual ha estat explorada una superfície d'uns 170 metres quadrats.

Aquest conjunt està compost pels recintes BH, BK, BD, BE, BA, BB, BC, BL, BF i BG, que, com s'ha dit, conformaven un sol i únic edifici articulat entorn d'un pati rectangular de 27 metres quadrats en el qual es va identificar un petit cobert i un gran foc o paviment cremat. La resta de recintes estaven situats al voltant del pati, ocupant, en forma de «U», els costats nord, sud i oest. A l'ala nord hi havia els àmbits BH i BK, adjacents al carrer CU. Tant per les dimensions com per les estructures internes sembla que es tractava d'una mena d'estable; el recinte BD disposava d'un petit enllosat de *tegulae*, de funció desconeguda. Pel que fa al recinte BE, situat a l'est, era sens dubte una mena de passadís amb un mur que probablement era el basament d'un pòrtic o galeria que donava al pati. Les estances BA, BB i BC, situades al sud del pati, no van proporcionar elements que indiquessin usos o funcions precisos, malgrat que en un d'ells (el BA) hi havia una anormal presència de material metàl·lic de ferro, tal vegada instruments agrícoles malmesos. El recinte BC podria haver estat un magatzem amb molta ceràmica d'envàs.

Des d'un punt de vista cronològic, els materials exhumats permeten datar la construcció i ús d'aquest gran conjunt en el darrer terç del segle I aC. Probablement, es trobava vinculat a l'explotació agropecuària dels voltants, centrada sobretot a l'establiment romà del Vilarenc.⁽⁶⁾

En conclusió, l'edifici ara comentat té una disposició característica dels establiments agrícoles de la primera colonització agrària romana. És comparable amb la vil·la republicana de la Via Gabina 1 de la regió del Laci.⁽⁷⁾ En el cas italià esmentat es tracta també d'un edifici amb forma d'U, amb un pati central i sense *impluvium*, i amb una ala central destinada a *domus* i les dues laterals destinades a la producció i magatzem. Les dimensions són semblants a les del nostre

jaciment, amb l'excepció de l'*hortus*, col·locat a l'est de l'edifici. En el cas de Calafell, una bona part dels murs perimetrals estan bastits damunt de les ruïnes de la fase ibèrica anterior.

La cronologia de Via Gabina 1 evoluciona, en la seva primera fase, des de la segona meitat del segle III aC fins a principis del segle II aC. Amb posterioritat a aquesta data, la vil·la es va transformar i va guanyar en complexitat. L'edifici de les Toixoneres no va tenir la mateixa evolució, probablement a causa del fet que l'indret no tenia camps de conreu al voltant immediat i estava ple de runes, amb un difícil accés per als carros i animals. Sembla que es va traslladar a la plana fèrtil del Vilarenc, que va començar un laboriós i dur procés de drenatge de part dels aiguamolls.

7. CONSIDERACIONS FINALS

L'excavació del jaciment de les Toixoneres o d'Alorda Park està subministrant una informació de primer ordre per a la comprensió de l'evolució del poblament i de la societat ibèriques a l'àrea penedesenca entre el segle VI aC i la definitiva dissolució d'aquesta gran cultura protohistòrica.

L'assentament neix en el decurs del segle VI aC, en un lloc que possiblement havia estat ja ocupat des de la centúria anterior. Aquest primer poblat sembla haver estat delimitat per una muralla simple, sense torres, formada, de fet, per la paret de fons d'una sèrie de cases rectangulars d'una sola habitació, adossades les unes a les altres i que es disposaven radialment, amb les portes obertes cap a l'interior del poblat. Des de mitjan segle V aC, però, s'observen una sèrie de canvis importants, que es poden resumir en la construcció de dues grans torres, que monumentalitzen i reforcen la muralla, i en l'aparició de cases més complexes, de diverses habitacions, delimitades per una xarxa viària considerablement regular. Creiem que és en aquest moment quan es pot considerar que el poblat es converteix en una autèntica ciutadella, ocupada per un estament concret de la població ibèrica, l'aristocràcia, que en fa el centre del seu poder sobre aquesta zona, en la qual ara comencen a proliferar els petits assentaments camperols dispersos. Ja en el segle IV aC, i sobretot en el decurs del segle III aC, les cases esdevenen particularment grans i

complexes, sacrificant un bon nombre de vies de pas, i una d'elles (la casa I-II del sector de la muralla) adquireix un caràcter veritablement excepcional, tant per la seva superfície (que ultrapassa els 200 metres quadrats) com pels agençaments interiors que hom hi endevina (paviments de *signinum*, revestiments de paret pintats) i la presència d'un o més pisos, que en feien, per la seva alçada, una part de la pròpia fortificació. Sens dubte cal veure-hi la residència d'un cap, el personatge més destacat d'un assentament que ja en si mateix és el centre de poder de la zona. No pot estranyar, en aquestes circumstàncies, que l'assentament fos desallotjat a principi del segle II aC, molt probablement en relació amb la campanya de repressió de la gran sublevació ibèrica protagonitzada pel cònsol M. Porci Cató, que marca la submissió definitiva d'aquest territori al poder de Roma.

NOTES

- (1) POU, J.; SANMARTÍ, J. i SANTACANA, J. "El poblament ibèric a la Cessetània", a *Laietania*, 8, *El poblament ibèric a Catalunya*. Mataró, 1993, 181-206.
- (2) L'evolució d'aquest sistema defensiu des del s VI aC és molt complexa, i està en bona part relacionada amb la mateixa evolució del conjunt del poblat i el seu urbanisme. En l'estat actual dels treballs d'excavació és prematura una interpretació clara d'aquest procés. En tot cas, hi ha indicis positius d'un primer circuit emmurallat de forma el·lipsoïdal amb una estructura interna de cases radials adossades. Aquest primer assentament es mantingué probablement fins mitjan segle V aC, moment en què hi ha profundes reformes, el tret bàsic de les quals és la retracció de l'espai útil i la construcció de torres.
- (3) L'existència d'espais oberts davant de construccions de suposat caràcter palacial ha estat observada també en jaciments com la Bastida de les Alcuses (DÍES, E. i ÀLVAREZ, N.: "Análisis de un edificio con posible función palacial: la casa 10 de la Bastida de les Alcuses (Moixent)", *Actas del Congreso Internacional Los iberos. Principes de Occidente*, Barcelona, 1988, 327-342) i la Plaza de Armas de Puente Tablas (RUÍZ, "Una reflexió teòrica sobre l'urbanisme ibèric", *Hàbitat i habitació a la protohistòria de la Mediterrània nord-occidental, Cota Zero*, 10, 1994, 147-156, esp. pàg. 150).
- (4) Val la pena assenyalar que al compartiment 5 del palau de Cancho Roano hi havia també trenta *pondera* (ALMAGRO-GORBEA; DOMÍNGUEZ i LÓPEZ AMBITE, 1990, 26). No es pot excloure que aquesta pugui indicar la propietat dels elements dirigits sobre determinats mitjans de producció, com ha assenyalat A. Ruíz, en un context diferent, en relació a l'utilitat agrícola (Ruiz, A.: "Los principios iberos; procesos económicos y sociales", *Congreso Internacional Los iberos. Principes de Occidente*, Barcelona, 1998, 289-300, esp. pàg. 295).

- (5) GROSS, P. i TORELLI, M. *Storia dell'urbanistica. Il mondo romano*. Ed. Laterza. Bari, 1988.
- (6) PALET, J.M.; POU, J. i REVILLA, V. "La villa romana d'El Vilarenc". *Butlletí de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense*. època V, núm. 12, Tarragona, 1990.
- (7) WIDRIG, W.M. "Two sites on the ancient Via Gabina", a PAINTER, K.: *Roman Villas in Italy. Recent excavations and research*. British Museum Occasional Papers, núm. 24. Department of Greek and Roman Antiquities, 1980, 119-140.